

Література

1. Задоя А.О. Економічна криза в країнах Східної та центральної Європи: спільні риси та національні особливості // Теоретичні та прикладні питання економіки: Зб.наук. пр.. – К.: КНУ, 2010. – Вип.21. – С. 48-54.
 2. Магдич А.А. Аналіз взаємозв'язку економічної динаміки та фундаментальних макроекономічних показників у країнах Центральної та Східної // Європейський вектор економічного розвитку. – 2010. - №2. – С. 104-113.
 3. Report on Transformation. Hard Landing: Central and Eastern Europe Facing the Global Crisis. – Price Water House Coopers, 2009. – 104 p.
 4. Regional economic outlook: Europe: building confidence. – Washington, D.C.: International Monetary Fund, 2011. – 114 p.
 5. China and Central and Eastern European Countries: Regional Networks, Global Supply Chain, or International Competitors? - The World

Bank Development Research Group Trade Team, 2008. -45 p.
 6. Which Growth Model for Central and Eastern Europe after the Crisis? - Kompetenzzentrum “Forschungsschwerpunkt Internationale Wirtschaft” Research Centre International Economics. FIW Policy Brief. - No. 4, May 2010. – 13 p.
 7. Status of Democracy and Market Economy [Електронний ресурс]. – Режим доступу - <http://www.bertelsmann-transformation-index.de/en/bti/> - вільний. – Мова англ.
 8. Transition Report 2010. – European Bank for reconstruction and Development, 2010. – 176 p.
 10. Doing Business Report 2011. –The World Bank Group. – 2011. – 267 p.
 11. Human Development Report 2010. – The United nations Development Programme. – 2010. – 229 p.

Статья поступила в редакцию 17.06.2011

В.О. ЖАВОРОНКОВ,

Інститут економіки та менеджменту Національного Авіаційного Університету

ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ ПІДТРИМКИ РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ

В умовах трансформаційних процесів, які відбуваються в економіці України як на державному, так і на регіональному рівні, актуальними є пошуки моделі ефективного функціонування соціально-економічної системи держави та регіонів, принципів і методів управління нею. Ефективне державне та регіональне управління повинне спиратися на самоорганізацію людей, враховувати історичні, природні, економіко-господарські, ментальні особливості жителів території, право людей вирішувати в певних межах, як їм організувати своє життя. Саме інституційні критерії, які базуються на конкретно-історичних умовах тієї чи іншої країни та регіону, наступність традицій, ідей, духовного світу населення, системи ціннісних уявлень, культурних норм, менталітету, неформальних організацій, що побудовані на взаємодії між окремими елементами соціально-економічної системи, створюють передумови розвитку як регіонів, так і держави.

Проблеми, пов'язані з соціально-економічним розвитком регіонів, ефективністю державного регулювання та регіонального управління, стали об'єктом досліджень вчених:

Беседіна В.Ф., Долішнього М.І., Кравченко В.І., Невелєва О.М., Склярчук Н.І., Стеченко Д.М., Щелкунова В.І. та ін.

Проводили інституціональні дослідження та присвятили свої праці проблемам інституціональної теорії такі вчені: Грищенко А.А., Губський Б.В., Дементьєв В.В., Малий І.І., Шаров Ю.П., Чаусовський О.М.

Метою статті є аналіз інституціональних аспектів підтримки розвитку регіонів, обґрунтування необхідності переосмислення вихідних теоретичних моделей і концепцій інституційного забезпечення суспільного розвитку для здійснення соціально-економічних реформ в Україні.

На сьогодні існує потреба у здійсненні аналізу інституційного середовища регіонів України, оскільки воно є вагомим чинником соціально-економічного розвитку країни та забезпечення економічного розвитку регіонів.

Ріст наукового інтересу до інституціоналізму пов'язаний, по-перше, зі спробою перебороти обмеженість ряду передумов, характерних для ортодоксального “економіксу” (аксі-

© В.О. Жаворонков, 2011

ома повної раціональності, абсолютної інформованості, досконалої конкуренції, встановлення рівноваги лише за допомогою цінового механізму тощо), та розглянути сучасні економічні, соціальні і політичні процеси більш комплексно та всебічно; по-друге, – зі спробою проаналізувати явища, що виникли в епоху науково-технічної революції, застосування до яких традиційних методів дослідження не давало бажаного результату [1].

Сучасний інституціоналізм виступає за активну участь інституцій будь-якого рівня в економічному житті, причому наголос робиться на створенні інституційного механізму конкуренції та прибуткової діяльності, встановленні жорстких правових інструментів обмеження монополізації господарства, захисті індивідуальної свободи. На думку Ю.П.Шарова [2], в економічній сфері інституціоналізм, на відміну від неокласиків, у центр уваги ставить не оптимізаційні мікромоделі з граничними величинами, а рівноважні моделі. При цьому самі умови рівноваги трактуються не з кількісної, а якісної, інституціональної точки зору.

Концептуально інституціоналізм виходить з принципу організацій, коли індивідуальні інтереси людей включені в структурні утворення, належність до яких наділяє людей певним статусом з відповідними правами та обов'язками. Інститут виступає способом узгодження частини та цілого, але таким чином, що кожна частина (група) має риси системи та організаційну самостійність, яка не пов'язана з обов'язковою адміністративною підпорядкованістю й самостійно забезпечує господарювання та відтворення продукту. Ми погоджуємося з Б.Є. Кваснюком [3], що інститут – це сукупність формальних (зафіксованих у юридичному праві), неформальних (зафіксованих у буденному праві, тобто звичаях і традиціях) і спонтанно визначених меж, що структурують взаємодії індивідів у економічному, політичному та соціальному житті. Методологічна позиція інституціоналізму, яка виходить з аналізу індивідуальних поглядів людей, а правові, організаційні та інші відносини розглядає як наслідок безпосередньої взаємодії індивідів, перекрещується з синергетичними поглядами на

У процесі регіонального розвитку взаємодіють різні інститути: підприємства, регіональні органи влади, населення, державні структури управління.

Процес управління розвитком регіону являє собою формування таких пропорцій між

різними елементами регіональної системи, які забезпечують його ефективний соціально-економічний розвиток. Пропорції та показники регіонального відтворювального процесу повинні відображати зміст усіх зв'язків господарських одиниць у середині регіону і за його межами, однозначно трактувати соціально-економічні явища і процеси, забезпечувати єдність внутрішньорегіональних і міжрегіональних матеріально-речовинних, фінансово-кредитних і трудових зв'язків, а також пропорцій процесу розширеного виробництва.

Розглядаючи господарський комплекс регіону, необхідно виділити два його основні аспекти – структурний і функціональний [4]. У структурному відношенні регіональним комплексом є сукупність соціально-економічних інститутів, локалізованих на території регіону, які перебувають у певному взаємозв'язку і взаємозалежності. У функціональному аспекті господарський комплекс забезпечує здатність регіону сприйняти навантаження з боку підприємств, організацій, що розташовані на даній території, а також населення, що там проживає.

Інституційне середовище – це сукупність основоположних політичних, соціальних і юридичних правил, які формують базис для виробництва, обміну та розподілу [5].

Інституційне середовище України можна охарактеризувати за допомогою індикаторів управління, запропонованих Світовим банком (Worldwide Governance Indicators), серед яких [6]:

- свобода слова та відповідальність (Voice and Accountability), що передбачає рівень участі громадян у виборчих процесах так само, як і свобода самовираження, свобода об'єднання та незалежні засоби масової інформації;

- політична стабільність (Political Stability);

- ефективність державного управління (Government Effectiveness), що визначається як якість забезпечення суспільних послуг, якість державної служби і ступінь її незалежності від політичного тиску, якість формування та втілення політики;

- регуляторна якість (Regulatory Quality), що передбачає здатність уряду формувати і втілювати політику та регуляторні норми, що стимулюють розвиток приватного сектору економіки;

- верховенство закону (Rule of Law) – ступінь дотримання законодавства, довіра до

нього, рівень виконання контрактів, захист прав власності;

- боротьба з корупцією (Control of Corruption).

Незважаючи на позитивну динаміку більшості індикаторів протягом 1998 – 2008 рр., їх відсоткова чи управлінська оцінка залишається низькою. Так, найвища відсоткова чи управлінська оцінка такого показника, як свобода слова та відповідальність у 2008 р. склала 47,1 із 100 можливих, далі показники ще гірші, і тільки 28,0 – рівень боротьби з корупцією. Для порівняння, у Польщі усі індикатори майже у 2 рази вищі.

Макропередумови підвищення ефективності управління на регіональному рівні залежать і мають забезпечуватись єдністю державного та ринкового регулювання й дії громадянських інститутів, зокрема [7]:

- *державне регулювання* – відповідає за узгодження стратегій, розробку цільових орієнтирів на різних рівнях управління регіоном та погодження стратегічних завдань, а також здійснює контроль в межах своїх повноважень;

- *ринкове саморегулювання* – має на практиці здійснювати опрацювання альтернативних стратегій соціально-економічного розвитку; оптимізувати генеральні стратегії; надавати рекомендації по їх втіленню;

- *вплив громадянських інститутів* – сприяє залученню громади до ухвалення управлінських рішень; враховує пропозиції громадських організацій; здійснює контроль за втіленням стратегічних завдань на всьому життєвому циклі тощо.

Для побудови моделі ефективної соціально-економічної системи, що забезпечить розвиток регіону, вкрай необхідно створити механізм співробітництва та діалогу трьох секторів регіону – населення (у формі громадських організацій), суб'єктів економічної діяльності та органів влади, щоб в кінцевому результаті об'єднати їх зусилля. Схема реалізації розвитку регіону складається з поєднання таких основних компонентів (рис. 1):

- реалізація пріоритетів розвитку;

- участь і підтримка ринкових реформ громадськістю;

- владні інституції підтримки реалізації розвитку регіону.

Стратегічні зміни, які необхідні для регіонального розвитку, мають бути інституціоналізовані в системі управління. Під інституціоналізацією будемо розуміти встановлення правил дій та забезпечення виконання їх шляхом

введення відповідних норм і санкцій. За відсутністю таких правил може виникати ситуація, коли розробкою стратегій розвитку займаються всі підрозділи регіонального органу управління водночас з поточними справами, при цьому втрачається відповідальність і перемагають поточні сьогоденні проблеми.

Інституціоналізація регіонального управління має такі аспекти:

- в організаційній структурі управління – методично-організаційне забезпечення й підтримка розвитку регіонів, моніторинг здійснення планів і підготовка рішень з цього приводу, створення постійно діючої інституції для аналізу інформації та підготовки проектів управлінських рішень;

- в нормативно-організаційному аспекті – внесення прав, обов'язків і відповідальності щодо реалізації функцій стратегічного та оперативного управління розвитком регіону;

- в методично-організаційному аспекті – розробка і затвердження методико-технологічної моделі (методики) стратегічного управління в органі регіонального управління;

- в оціночно-контрольному аспекті – здійснення регулярного аудиту за затвердженою методикою для оцінки раціональності процесів управління, якості та успішності соціально-економічної діяльності.

Діяльність регіональних інституцій має врахувати такий ринковий феномен, як зростання економічного потенціалу домашніх господарств, які представляють фізичних осіб, що підвищує можливості приватного інвестування регіональної економіки. На цій підставі може йтися про створення нового господарського порядку, який би враховував реальні закономірності регіонального розвитку, поєднував би цінності економічної лібералізації з інтересами регіональної громади, її певну автономність та підвищену відповідальність регіональних органів управління за зростання добробуту людей, спільнот та регіону.

Громадянське суспільство в Україні ще й досі має слабку спроможність до моніторингу та контролю за органами влади як у центрі, так і на місцях. При цьому найбільш проблемною сферою залишається недостатній рівень моніторингу функціонування органів влади громадянським суспільством, основними причинами цього є [7]:

1) низький рівень обізнаності українців щодо ролі громадського сектора в забезпеченні належного управління органами влади;

2) практична відсутність можливостей

громадян брати участь у вирішенні загальнодержавних та регіональних справ;

- 3) брак необхідної інформації, досвіду і часу;
- 4) обмежене фінансування громадської

діяльності;

- 5) нерозуміння органами влади корисності від діяльності громадських організацій і підтримки з боку громадянського суспільства.

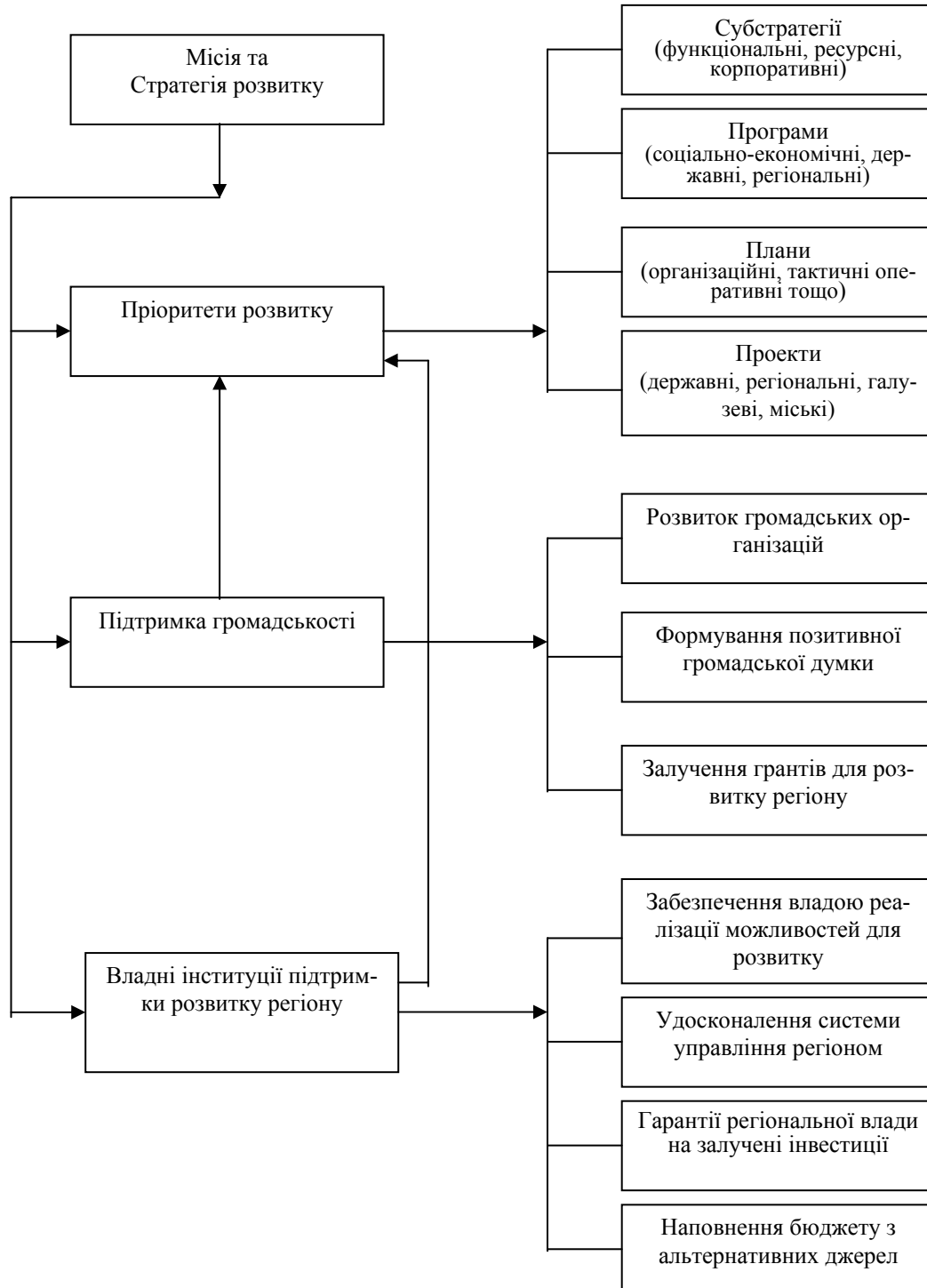

Рис. 1. Схема реалізації розвитку регіону

Принциповим у цьому зв'язку є ідея комунікативної раціональності, згідно з якою інформаційна взаємодія відбувається вільно, незалежно від владних ієрархій, спрямовується безпосередньо учасниками процесу, які мають доступ до необхідної інформації, а також можливість і здатність аргументувати, підтримувати, заперечувати чи оскаржувати певні питання. Відкрита постановка питання та обмін об'єктивною інформацією, альтернатива вибору безпосередньо впливає на формування соціальної єдності та є тим механізмом, який веде до забезпечення збільшення загальних суспільних благ.

Рівень участі громадян зростає по мірі зміни політики регіональної влади від простого надання інформації населенню – до зваженої політики з оцінкою виконавчої діяльності, забезпечення зворотного зв'язку, до структурних консультацій й широкого публічного діалогу, до партнерства та обопільної відповідальності під час прийняття рішень.

Інформаційна взаємодія сьогодні не зводиться тільки до практики консультування. Широке залучення та взаємодія є дещо іншим феноменом, ніж традиція публічних консультацій. Так, консультування передбачає, що інформують населення переважно владні структури, воно сфокусоване на розбіжності, виявленні та підтримці певних позицій на основі технічного вибору, причому інформаційна взаємодія відбувається для перевірки чи підтвердження певного вибору й після, власне, політичного процесу вибору варіанту рішення.

На протигагу цьому, залучення громадськості, що відбувається протягом процесу стратегічного управління в регіоні, націлене на мотивацію обговорення основних питань спільно з громадянами, отримання, осмислення і вивчення інформації з різних джерел та пошук загальних домовленостей на основі морального вибору, тобто передбачає збагачення цінностей, відкриття нових альтернатив вибору.

Отже, залучення громадськості не є шляхом прямого впливу на вибір політики, але є тим шляхом, який закладає загальний політичний контекст через визначення та осмислення суспільних цінностей і пріоритетів, справедливості і моральності, які ще Конфуцій вважав основою мистецтва управління державою.

Імплементация стратегічних підходів в практику управління владою складними регіональними структурами викликає різноманітні трансформації в управлінських процедурах,

технологіях аналітичних досліджень і прогнозування, планування, підготовки та прийняття рішень, у стилі роботи і, навіть, в організаційній культурі.

Наявність стратегічного мислення у керівників і службовців здійснює позитивний вплив на функціонування органу регіонального управління через зміни ментальності і відношенні персоналу до службових обов'язків, через власне процес стратегічного планування і через нові позитивні результати такого управління.

Інституціональні заходи та реалізація стратегії розвитку дозволить створити позитивний імідж регіону, який в свою чергу буде сприяти іміджу країни, що дозволить активізувати прями іноземні інвестиції в економіку як держави, так і регіону, налагодити міцні економічні зв'язки тощо.

Імідж країни (як і регіону та підприємства) існує на декількох рівнях усвідомлення – побутовому, соціально-економічному, діловому, фінансовому тощо. Імідж країни, за визначенням Всесвітньої організації туризму, – це сукупність емоційних і раціональних представлень, що випливають із зіставлення всіх ознак країни, власного досвіду і чуток, що впливають на створення визначеного образу. Усі перераховані чинники дозволяють при згадуванні місцевості побудувати ланцюг асоціацій стосовно неї.

Створення позитивного іміджу регіону, що привертає увагу суспільства, дозволяє активізувати фінансові, інформаційні, людські і матеріальні ресурси, тобто здійснювати стимулюючий вплив на його економічне зростання. Основний інструмент управління іміджем – комунікаційні заходи, що демонструють відкритість території для контактів і дозволяють зовнішнім суб'єктам краще довідатись про неї, переконатися в цінності її переваг. Фахівці наводять такі параметри, що визначають імідж регіону:

- якість життя – наявність житла для різних соціальних груп населення, соціальні послуги, якість продуктів харчування, споруди для відпочинку, рівень і доступність освіти, охорони здоров'я;
- інфраструктура – транспорт, зв'язок, засоби передачі даних, готелі, побутові послуги тощо;
- капітал – маса капіталу, сконцентрована на території у вигляді власних і запозичених коштів;
- високі технології – здатність території

розвивати і підтримувати високотехнологічні галузі, оновлювати існуючу базу;

- кадрові ресурси – підготовка, підвищення кваліфікації, адаптація до нових умов і вимог;

- контролюючі органи – раціональність, мобільність, ефективність, чесність, відсутність бюрократизму та корупції;

- інфраструктура бізнесу – доступність і рівень послуг в області консалтингу, аудиту, реклами, права, інформації, зв'язків з громадськістю, інституційні умови здійснення операцій з власністю;

- влада – команда осіб, компетентність членів команди, нестандартність ідей, стиль ухвалення рішень, прозорість законотворчості, ставлення до соціальних проблем;

- стан екології тощо.

Разом з тим, перераховані компоненти іміджу регіону, не зважаючи на свою універсальність, по-різному можуть бути доповнені залежно від адресатів комунікації та цільових сегментів споживачів регіону.

Управління іміджем регіону – це створення, розвиток і поширення, забезпечення суспільного визнання позитивного образу території. Витрати та ефективність стратегії в цілому залежить від уже сформованого іміджу і дійсного стану справ у регіоні. Вважається, що це досить низьковитратна стратегія, тому вона не вимагає радикальних змін інфраструктури формування інших важливих чинників привабливості, а концентрує зусилля переважно на поліпшенні комунікативних аспектів, інформації і пропаганді, вже існуючих, раніше створених переваг території.

Досить активну роль у формуванні іміджу регіонів відіграють відмінності, характерні для великої країни. З іншого боку, імідж регіону принципово залежить від його економіки і тієї ролі, яку регіон грає в національному господарстві країни, від характеру взаємин з державною владою й іншими центральними установами й організаціями, від динаміки макроекономічних регіональних пропорцій.

В Україні 15.10.03 р. була прийнята Державна програма забезпечення позитивного міжнародного іміджу України на 2003-2006 роки [8]. Мета якої полягала у "формуванні та підтриманні позитивного іміджу України як у середині, так і поза її межами...". Одним із завдань програми було "вироблення єдиного комплексного підходу до впровадження центральними та місцевими органами вико-

навчої влади інформаційно-пропагандистської діяльності, пов'язаної з підвищенням міжнародного іміджу нашої держави, з урахуванням необхідності підтримання у свідомості української громадськості важливості розуміння дій держави та її керівництва, спрямованих на забезпечення належного рівня українського народу".

Отже, імідж – це, за своєю суттю, економічний ефект, що породжується відношенням до суб'єкта деяких зацікавлених груп людей (споживачі, співробітники, постачальники, інвестори, регуляторні органи). Фактори, за якими населення та інші зацікавлені групи визначають репутацію регіону ілюструє рис. 2. Благодійність, спонсорські проекти, доповнені інструментарієм маркетингової діяльності та PR діяльності (зв'язки зі спільнотами) будь-якого суб'єкта управління створюють більше можливостей для реклами, розвивають корпоративну культуру і в кінцевому результаті зміцнюють імідж регіону.

Підвищення іміджу полягає у формуванні власного бренду як корпоративного, так і регіонального, в який входить і брендинг товарів-послуг, і управління в цілому, і робота з персоналом та споживачами на основі цінності бренду, і уміння спілкуватись регіональних органів влади з населенням, пресою, інвесторами тощо. Коли регіональний бренд буде сильним та несхожим на інші, тоді солідні інвестори і глобальні корпорації будуть змушені з ним рахуватись.

Ідеї сучасного інституціоналізму мають стати однією з важливих складових парадигми регіонального управління. Інституціональний підхід до управління має враховувати реальний стан справ і особливості функціонування об'єктів регіону, сприяти заснуванню ціннісних, організаційних, правових, економічних та управлінських основ, що складають інституціональну базу та інфраструктуру суспільних реформ, а також є необхідними для розвитку регіону.

Для побудови моделі ефективно-соціально-економічної системи, необхідної для розвитку регіону, вкрай необхідно створити механізм співробітництва та діалогу трьох секторів регіону – населення (у формі громадських організацій), суб'єктів економічної діяльності та органів влади, щоб в кінцевому результаті об'єднати їх зусилля.

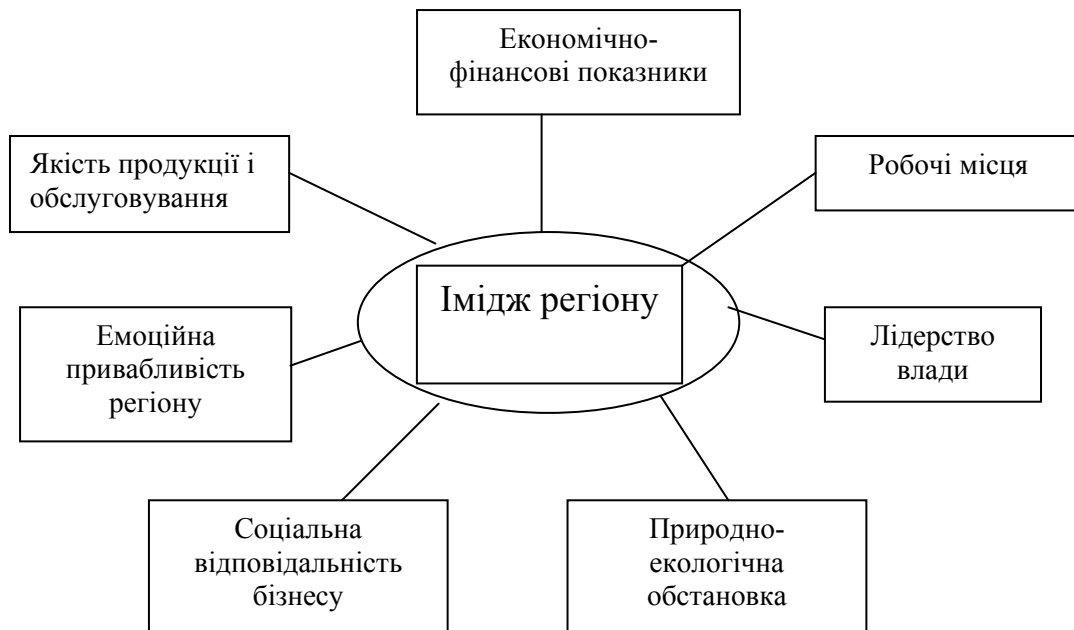

Рис. 2. Фактори, які визначають імідж регіону

Література

1. Чаусовський О.М. Економічні інститути: зміст і реформування у транзитивній економіці: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: спец. 08.01.01 “Економічна теорія” / О.М. Чаусовський. – Донецьк, 2003. – 26 с.
2. Шаров Ю.П. Стратегічне планування в муніципальному менеджменті: концептуальні аспекти: [Монографія] / Ю. Шаров. – К.: Вид-во УАДУ, 2001. – 302 с.
3. Кваснюк Б.Є. Сучасний інституціоналізм та особливості інституційного середовища в Україні / Б.Є. Кваснюк // Стратегія економічного розвитку України. – К.: КНЕУ, 2000. – Вип. 2 – 3. – С. 53 – 60.
4. Коломицева О.В. Відтворювальний підхід до формування і управління регіональним комплексом в структурних трансформаціях / О.В. Коломицева // Сталій розвиток економіки – №2. – Хмельницький, 2010. – С. 75-79.

5. Литвинцева Г. Словарь терминов по институциональной экономике [Электронный ресурс] / Литвинцева Г. – Режим доступа: <http://vocable.ru/dictionary/96/word%C8%ED%F1>

6. Амбрик Л.П. Інституційне середовище використання фіскального інструментарію держави / Л.П. Амбрик // Наука й економіка. – Вип. 3(19). – Хмельницький, 2010. – С. 99-103.

7. Жаворонков В.О. Стратегічне управління регіоном: економічна безпека, планування та розвиток: [Монографія] / Жаворонков В.О., Жаворонкова Г.В., Жмуденко В.О. – Умань: Видавець "Сочінський", 2010. – 270 с.

8. Галушко О.С. Фактори та шляхи розвитку виробничої сфери регіону / О.С. Галушко // Вісник УДУВГП. Економіка: Зб. наук. праць. – Вип. 1(20). – Рівне, 2003. – С. 180-186.

Статья поступила в редакцию 17.07.2011